

УДК 7.012:891.001

ПАРАНЬКО Н.П., НІКОЛАЄВА Т.В., НІКОЛАЄВА Т.І.
Київський національний університет технологій та дизайну

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФОРМОУТВОРЮЮЧИХ
ЕЛЕМЕНТІВ ТА КОЛОРИСТИКИ ВЕРХНЬОГО ОДЯГУ
УКРАЇНОК СЕРЕДИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ**

***Мета.** Визначення та порівняльний аналіз особливостей побудови формоутворюючих елементів та колористики українського жіночого верхнього одягу осінньо-весняного типу на основі вивчення творчої спадщини дослідника Домініка Де ля Фліза.*

***Методика.** В роботі використано історіографічний та системно-структурний аналіз особливостей формоутворюючих елементів української свити та юпки.*

***Результати.** Проведені дослідження дають змогу класифікувати особливості побудови форми українського жіночого верхнього одягу та його колористику.*

***Наукова новизна.** Вперше проведено науковий аналіз формоутворення та колористики українського народного одягу на основі аналізу оригінальних документів з творчої спадщини дослідника української народної культури Домініка П'єра Де ля Фліза. Представлено класифікацію провідних елементів комплексу народного жіночого одягу.*

***Практична значимість.** Представлені результати досліджень будуть використані в проектуванні сучасних моделей одягу за мотивами українського народного одягу.*

***Ключові слова:** український народний одяг, формоутворення, силуетна форма, конструктивні особливості, класифікація, колористика.*

Вступ. В мистецтві творення українського народного строю, його силуету та емоційної виразності, значну роль відігравав верхній одяг. Серед українок, завдяки помірним кліматичним умовам, історично найбільшого поширення набув верхній одяг осінньо-весняного типу. Таке вбрання характеризувалося великою різноманітністю форм, матеріалів та конструктивно-художніх прийомів. Одяг, пошитий із досить легких тканин, в кліматичних умовах України був верхнім одягом протягом значної частини року. Для його виготовлення використовувалось кольорове сукно різного гатунку, візерунчастий штоф, репс, черкасин, набійка, сатин, байка, оксамит [1]. До верхнього жіночого вбрання осінньо-весняного типу відносяться свита та юпка, художньо-композиційні характеристики формоутворення та колористики яких удосконалювалися українськими митцями впродовж віків.

Постановка завдання. Одним із найдавніших складників комплексу українського народного костюма є свита. Цей тип одягу був широко поширений на всіх теренах України, особливо в центральних регіонах. Свити виготовлялись із домотканого однотонного сукна, колористика якого здебільшого відповідала природним кольорам вовни. Свити відрізнялися одна від одної кроєм спинки. Як наслідок, в середині 19 – на початку 20 століть одночасно побутували свити прямого та приталеного силуету, невідрізні в талії (багатоклинні), призбирані з частково або повністю відрізною спинкою.

Детальне дослідження свит, а саме їх різновидів, типів крою, силуетних форм, конструктивних особливостей, їх колористики та оздоблення, представлено в статті автора, опублікованій в науковому журналі «Вісник КНУТД» № 4 (100), 2016.

Більш новітній вид верхнього одягу, не такий архаїчний як свита, виготовлявся з сукна чи баї і називався «юпка». Як писав дослідник української культури Х.К.Вовк, назва «юпка» близька до слова «жупан». В Україні ця назва стосувалася тільки плечового одягу,

слово «юпка» ніколи не вживали на означення жіночого поясного вбрання, як то було в російській та деяких європейських мовах [2]. Юпкою називали два типи верхнього жіночого одягу: перший тип - це вкорочена свита, пошита з легкої тканини, другий тип – дуже подібний до свити верхній одяг, пошитий із фабричної тканини. Перший тип юпок не відрізняється від свит ні кроєм, ні матеріалом. Юпки з купованої тканини відрізняються від свити збільшеним числом «вусів», варіативністю комірів та оздобленням. Крім того, в таких юпках зустрічається заміна «вусів» фалдами або фалдами особливої форми (досить широкими в талієвому поясі та ще ширшими внизу виробу). Юпка мала від трьох до семи, а іноді і більше «вусів» чи фалд. Спинка могла бути невідрізною або відрізною по лінії талії. Для пошиття юпок використовували однотонні або орнаментовані тканини. Верхня, більш дорога та ошатна тканина відтінялася гармоніючою, але недорогою підкладкою. Тканини для підкладки використовували світлих тонів зі скромним орнаментом (в тонку смугу або дрібні квіти). Іноді для утеплення юпки підбивали ватною прокладкою, яку прошивали ручним швом.

Результати досліджень. В наукових працях Х.К.Вовка, Т.О.Ніколаєвої, З.О.Васіної зазначається, що наприкінці 19 століття на Київщині, Полтавщині та Чернігівщині завдяки широкому асортименту фабричних тканин з'явився такий вид одягу, як юпка. Але замальовки Де ля Фліза стверджують, що юпка на Київщині і Черкащині була широко поширена вже в середині 19 століття. Різнобарвні юпки із покупних тканин оживили монохромну гаму традиційних свит. В верхньому жіночому одязі з'явилися яскраві життєрадісні акценти, що особливо помітно в малюнках Де ля Фліза. На рис.1-5 представлені фотографії замальовок дослідника Домініка Де ля Фліза, зроблені Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України [3] та фотографії автора, зроблені із оригіналів малюнків Де ля Фліза, які зберігаються в Чернігівському історичному музеї ім.В.В.Тарновського. На цих малюнках зображені українки, які мешкали в Київському, Васильківському, Чигиринському та Звенигородському повітах Київської губернії, в юпках короткої або середньої довжини, які мають різний крій, ошатну колористику, оздоблення, з довгим чи коротким рукавом, з різноплановими комірами. Цей тип одягу увібрав кращі традиції конструктивно-технологічних і декоративних прийомів, які використовувались для створення українського народного костюма. В своєму рукописі Де ля Фліз відзначив, що «в Київському повіті жінки носять юпки із світло - зеленого сукна, поцятковані маленькими пучечками червоної вовни, а от в околицях Києва ці юпки шують із гарного, яскравих кольорів ситцю» [4].

Рис.1. Мешканці сіл Веприк, Плесецьке, Вільшанка, Баракти та м.Фастів Васильківського повіту

Рис.2. Мешканці с.Жуківці і м.Обухів Київського повіту

Рис.3. Мешканці м. Фастів Васильківського повіту

Рис.4. Мешканці сіл Юрківка і Богачівка Чигиринського повіту

Рис.5. Мешканці сіл Боровиця та Трушеві Звенигородського повіту

Стосовно довжини юпок: вони були короткими, помірної довжини або довгі. Здебільшого довжина юпок була такою, щоб надати можливість відкрити нижню частину багатошарового жіночого вбрання – рясні яскраві спідниці, картаті плахти, різнобарвні фартухи, вишитий поділ сорочки. Малюнки дослідника Де ля Фліза яскраво підкреслюють цю тенденцію. В результаті проведених досліджень виявлено, що довжина рукавів юпок теж була різною. Рукави були довгими, довжиною до ліктя і короткими. Мешканка Чигиринського повіту зображена в зеленій юпці з рожевими «перчиками» з короткими рукавами (рис.5.). Раніше науковцями такий факт не описувався.

Різноманітні за фактурою і кольором фабричні тканини мали більш м'яку та пластичну структуру, ніж цупке домоткане сукно, з якого виготовлялись свити. Тому типи крою свит були відносно простими – поєднання основних (спинка, пілки) прямокутних шматків тканини і вшивання клинів.

А завдяки використанню більш легких тканин для виготовлення юпок, крій став більш досконалим, з'явилися нові форми доповнюючих елементів (виложисті коміри різної конфігурації) та нові прийоми оздоблення (окантовки кольоровим сукном чи оксамитом). На рис.3, 4 зображені мешканки Васильківського та Звенигородського повітів в юпках з великими виложистими комірами, оздобленими широкою окантовкою. Варіанти крою комірів представлені в табл.1.

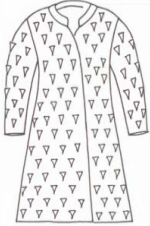

Юпки шили також безкомірними. Глибокий виріз горловини відкривав вишитий комір сорочки, зав'язаний яскравою стрічкою, та багате намисто. Цей факт підтверджує вбрання мешканок Київського повіту (рис.2).

Особливою по оформленню, з більш раннім різновидом оздоблення була баєва юпка, її шили з червоної або зеленої байки (фланелі) та всю поверхню юпки прикрашали саморобними кусочками вовни (їх ще називали перчиками, хвостиками або мухами). Колір цих «перчиків» був контрастний. На червоного кольору юпку пришивали зелені кусочки вовни, на зелену юпку – червоні [5]. Хведір Вовк відзначив, що таке оздоблення на юпках було поширене в 18 столітті, а потім такий одяг траплявся дуже рідко. Але аналізуючи замальовки Де ля Фліза, можна побачити, що мешканки Васильківського повіту (м.Фастів, села Плесецьке та Веприк), Київського повіту (м.Обухів, с.Петро-Павлівська Борщагівка), Чигиринського повіту (села Суботів та Боровиця) одягнуті в зелені юпки з рожевими «перчиками». Це свідчить про те, що на теренах Київської губернії одночасно побутували як архаїчні, так і більш нові типи юпок, що є підтвердженням того, що традиції в народному костюмі змінювались дуже повільно.

За конструкцією юпки мали різні силуети. Лінія, від якої починалося розширення могла розташовуватися на рівні талії або вище, іноді ця лінія піднімалась під лопатки. Тому співвідношення спинки та довжини вусів мінялось, завдяки цьому силует юпки був строгим або пишно розширеним донизу. Основні силуетні форми з урахуванням пропорцій, типи комірів, колористика та інші характеристики юпок та свит різних регіонів Київської губернії представлені автором в табл.1.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика формоутворюючих елементів та колористики свит та юпок

Назва виробу	Силуетна форма	Колористика	Вид комірів	Довжина виробу	Місце розташування оздоблення
1	2	3	4	5	6
Київський повіт					
Свита		білий та рожевий		середньої довжини	комір, край правої поли, низ рукавів
Юпка		зелений + рожевий		коротка	по всій площині
Васильківський повіт					
Свита		світло :- зелений+ чорний		середньої довжини	комір; край правої поли; низ рукавів; по центру до талієвого поясу
Васильківський повіт					
Юпка		синій + зелений + рожевий		середньої довжини	комір

Юпка		темно-зелений+рожевий		середньої довжини	по всій площині + комір
	Чигиринський повіт				
Свита		коричневий + чорний		середньої довжини	комір; край правої поли; низ рукавів
Юпка		темно-зелений+рожевий		коротка	по всій площині

За кроєм жіночі свити були такого ж типу, що і чоловічі. Відрізнялися лише тим, що були більш орнаментовані вишивкою, кольоровими шнурами або аплікацією. Навіть застітали традиційно чоловічі та жіночі свити однаково, з лівого боку. А от такий вид верхнього одягу осінньо – весняного типу, як юпка, був суто жіночим.

Стосовно колористики юпок можна зазначити, що здебільшого використовувалась тканина зі смугастим орнаментом. Колористика смуг була: коричнево-жовта, синьо-зелена, зелено-рожева, синьо-зелена-жовта, чорно-рожева, синьо- та зелено-чорна, бордово-жовта. Також, аналізуючи оригінальні замальовки Де ля Фліза, були виявлені юпки з набивним орнаментом в клітинку (мешканки сіл Юрківка і Богачівка Звенигородського повіту, рис.4.) та юпки з квітковим орнаментом (мешканки м.Обухів та с.Жуківці Київського повіту зображені в юпках жовтого та рожевого кольорів з контрастним орнаментом). В результаті досліджень колористики українського народного одягу, зображеного на замальовках Де ля Фліза, виявлено, що чистий червоний колір в одязі не зустрічається, замість нього присутні бордовий та рожевий кольори в різних відтінках та в сполученнях з іншими кольорами.

В ході дослідження спадщини Домініка Де ля Фліза було проаналізовано частоту зустрічаємості свит або юпок в різних регіонах Київської губернії. Результати досліджень представлені на рис.6.

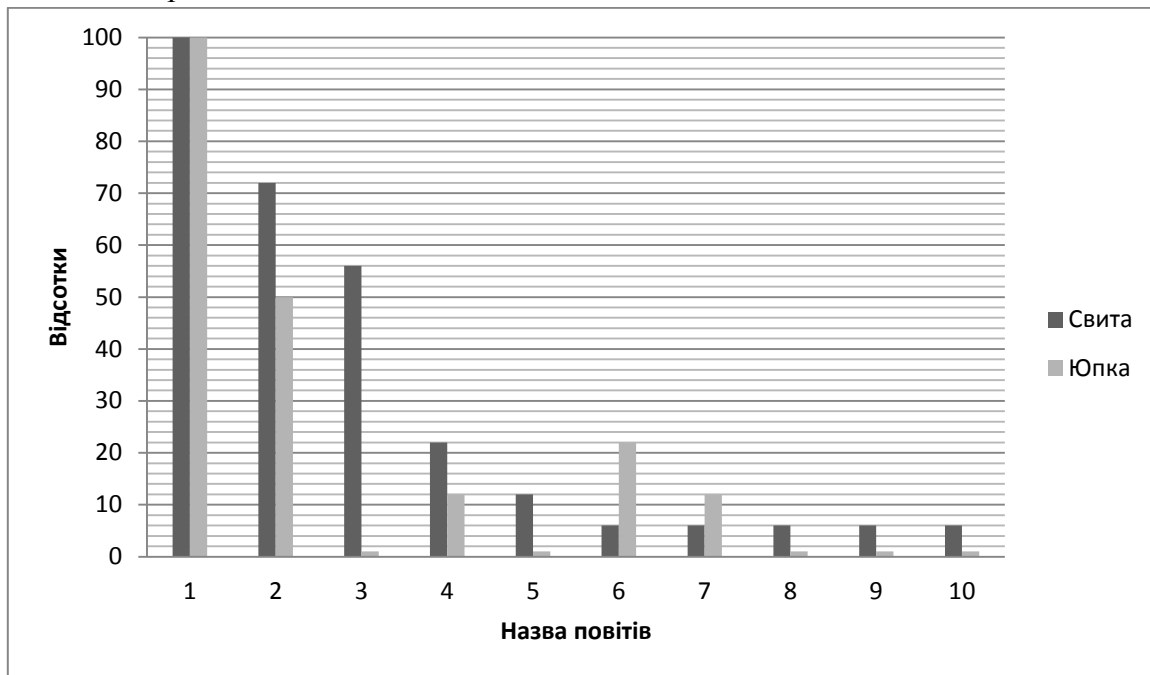

Рис.6. Гістограма частоти зустрічаємості свит або юпок
1- Київський повіт; 2 - Васильківський повіт; 3 - Радомишльський повіт;
4 - Черкаський повіт; 5 - Липовецький повіт; 6 - Чигиринський повіт;
7- Звенигородський повіт; 8- Бердичівський повіт; 9 - Сквирський повіт;
10 - Таращанський повіт

Судячи із представленої гістограми, більш новітній тип жіночого одягу – юпка - набув більшого поширення в Київському та Васильківському повітах, які були ближче до Києва, що відповідає спостереженням Домініка Де ля Фліза [4].

Висновки. Проведені вперше дослідження форм українських свит та юпок за мотивами оригінальних замальовок дослідника Домініка Де ля Фліза, як об'єктів складних просторово-структурних утворень, що мають багаторівневу структуру зв'язку між складовими елементами, людиною та середовищем, дають можливість вдосконалення процесу формоутворення сучасних форм одягу. Розуміння естетичних канонів побудови форми народного костюма дозволяє визначити головні структурні характеристики утворення форми: пропорційність, співпорядкованість, цілісність частин і цілого, вивершену колористику, що притаманні досліджуваному складовим комплексом народного одягу. Аналіз розвитку народних форм - прототипів сучасного костюма - дає змогу визначити саме ті форми і деталі, які будуть трансформуватися у перспективні сучасні форми.

Вивчення структурних особливостей та систематизація складових формоутворення українського народного костюма є актуальним на сучасному етапі розвитку проектної культури, спрямованої на збагачення естетичних уподобань споживачів моди, що стверджує життєздатність та універсальність національної культури та костюма, як її складової.

Список використаних джерел.

1. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. – К.: Либідь, 1996.- С.84-89.
2. Васіна З.О. Український літопис вбрання. Т.2. – К.: Мистецтво, 2006.- 268 с.
3. Де ля Фліз Д.П. Костюми селян Київської губернії. [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://litopys.org.ua/deflise/flise02.htm>
4. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім.В.І. Вернадського. Альбоми Де ля Фліза у 2-томах.– К.: Поліграфкнига, 1999. - С.227-249
5. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології.– К.: Мистецтво, 1995. – 144с.
6. Ніколаєва Т.В. Тектоніка формоутворення костюма. – К. Арістей, 2005.

References

1. Nikolayeva T.O.(1996). *Istoriya ukrayinskogo kostyumu. [Ukrainian folk costume history]*. K: Lybid [in Ukrainian].
2. Vasina Z.O.(2006). *Ukrayins'kyj litopys vbrannya. [Ukrainian chronicle of clothing]. T.2.* K.: Mystetstvo [in Ukrainian].
3. De la Flis D.P. *Kostumy selyan Kyuyivskoyi hubernii. [Costumes of the villagers of the Kyiv province]. [Elektronnyj resurs] /Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/deflise/flise02.htm>*
4. Instytut ukrayins'koyi arheografii ta dzhereloznavstva im. M.S.Hrushevskoho NAN Ukrayiny, Instytut rukopysu Natsionalnoyi biblioteky Ukrayiny im. V.I.Vernads'koho.(1999). *Albomy De la Flisa u 2-tomah. [De la Flise's albums in two tomes]*. K.: Polihrafknyha [in Ukrainian].
5. Vovk H.K.(1995). *Studiyi z ukrayinskoyi etnografiyi ta antropologiyi. [Ukrainian ethnography and anthropology studies]*. K: Mystetstvo [in Ukrainian].
6. Nikolayeva T.V.(2005). *Tektonyka formoutvorennya kostyumu [The tectonics of formation of costume]*. K: Arystei [in Ukrainian].

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФОРМООБРАЗУЮЩИХ ЭЛЕМЕНТОВ И КОЛОРИСТИКИ ВЕРХНЕЙ ОДЕЖДЫ УКРАИНОК СЕРЕДИНЫ XIX СТОЛЕТИЯ

ПАРАНЬКО Н.П., НИКОЛАЄВА Т.В., НИКОЛАЄВА Т.И.

Київський національний університет технологій і дизайну

Цель. Определение и сравнительный анализ особенностей построения формообразующих элементов и колористики украинской женской верхней одежды осенне-весеннего типа на основании изучения творческого наследия исследователя Доминика Де ля Флиза.

Методика. В работе использован историографический и системно-структурный анализ особенностей формообразующих элементов украинской свиты и юпки.

Результаты. Проведенные исследования дают возможность классифицировать особенности построения формы украинской женской верхней одежды и ее колористику.

Научная новизна. Впервые произведен научный анализ формообразования и колористики украинской народной одежды на основании анализа оригинальных документов из творческого наследия исследователя украинской народной культуры Доминика Пьера Де

ля Флиза. Представлено классификацию основных составляющих комплекса народной женской одежды.

Практическая значимость. Представленные результаты исследований будут использованы в проектировании современных моделей одежды по мотивам украинского народного костюма.

Ключевые слова: украинская народная одежда, формообразование, силуетная форма, конструктивные особенности, классификация, колористика.

COMPARATIVE ANALYSIS OF FORMATIVE ELEMENTS AND COLORISTICS OF THE OUTERWEAR OF UKRAINIAN WOMEN IN THE MIDDLE OF 19TH CENTURY.

PARANKO N. P., NIKOLAEVA T. V., NIKOLAEVA T. I.

Kyiv National University of Technologies and Design

Purpose. Identify and conduct comparative analysis of the formative elements design features and coloristics of Ukrainian women's outerwear of autumn and spring type based on the study of the creative heritage of the researcher, Dominique De la Flise.

Methodology: The historiographical and system-structural analysis of the forming elements of Ukrainian suites and jackets is used in the work.

Findings. The conducted researches allow classifying the Ukrainian women's outerwear design peculiarities and its coloristics.

Originality. The scientific analysis of formation and coloristics of Ukrainian folk clothing is carried out for the first time based on the analysis of original documents concerning the creative heritage of Ukrainian folk culture researcher, Dominique Pierre De la Flise. The classification of the leading elements of the complex of the folk women's clothing is provided.

The practical value. The research results provided will be used in the design of the modern clothing for women based on Ukrainian folk clothing.

Keywords: *Ukrainian national clothing, forming, silhouette form, design features, classification, coloristics.*